

Смашнюк Л.В.

науковий співробітник,

Державне підприємство

«Вінницька лісова науково-дослідна станція»

ГЕНЕТИЧНІ РЕЗЕРВАТИ ТА ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ НА ВІННИЧЧИНІ

Генетичні резервати є одним з основних об'єктів збереження лісових генетичних ресурсів в рамках екосистем і природних місць мешкання.

Генетико-селекційна цінність таких ділянок полягає в наявності широкої амплітуди генетичної і фенотипічної мінливості, яка забезпечує високу адаптаційну здатність виду до мінливих умов середовища і створює можливості для здійснення ефективних селекційних програм [2].

В Україні широкомасштабна та цілеспрямована діяльність з виділення об'єктів цінного генетичного фонду розпочалася у 80-х роках минулого століття після опублікування в 1982 р. «Положення о выделении и сохранении генетического фонда древесных пород в лесах СССР» [4; 6].

Нині в Державному реєстрі України (станом на 01.01.2012 р.) є 611 ділянок генетичних резерватів 30 видів деревних порід загальною площею 23888,2 га, порядок виділення яких регламентується Настановами з лісового насінництва [3] та регіональними нормативними документами [1; 5].

З часу відбору більшості об'єктів та територій генозбереження минуло майже 40 років. В насадженнях відбулися певні вікові та просторові зміни, крім того змінилися методи та принципи збереження, а отже, оцінка сучасного стану генофонду лісів є цілком актуальною.

В 2021 році нами проведено обстеження генетичного резервату дуба звичайного в умовах ДП «Вінницьке ЛГ» Вінницьке лісництво в кв. 72, виділі 4 та 5. Загальна площа резервату становила 20,0 га. Вік насадження 114 років. Тип лісу – свіжа грабова діброва (Д₂-ГД). Рельєф хвилястий.

На момент відбору (1982 рік) це було високоповнотне (повнота 0,8), високопродуктивне (бонітет I, Ia), змішане одноярусне насадження. В складі насадження, розташованого у виділі 4, частка дуба звичайного становила 70%, у виділі 5 – лише 10%, решта порід в складі – ясен звичайний, граб звичайний, липа дрібнолиста. Висота дуба звичайного становила 27,0 м, а діаметр – 36 см.

Дослідження проводились на стрічкових тимчасових пробних площа. Їх в генетичному резерваті було закладено 2, по одній у кожному виділі. Площа пробних ділянок становила 0,3 га.

На пробній площі № 1 (квартал 72, виділ 4) загальна кількість дерев становила 85 шт., з яких основної породи 30 шт. Середня висота дуба звичайного була в межах 30,8 м, середній діаметр становив 56,0 см. Склад насадження 6Дз2Яз1Гз1Лпд. Повнота 0,7. Бонітет I. Запас основної породи на 343 м³/га.

В насадженні переважали дерева третьої (56,7%) та другої (40,0%) селекційних категорій задовільного (53,3%) та доброго стану (33,3%) стану. Дерева першої селекційної категорії відсутні. Дерева відмінного стану становили 10,0%. 66,7% дерев мали гребінчато-борозенчатий тип кори, 30,0% – лускато-борозенчатий і лише 3,3 % були представниками лускатого типу.

Серед вад і пошкоджень переважали пошкодження кори комля, морозобійні тріщини, сучки, кривизна стовбура та водяні пагони.

Частина генетичного резервату (квартал 72, виділ 4) являється ботанічним пам'ятником природи місцевого значення «Еталонна діброва. Значна частина стовбурів дуба звичайного вкрита плющем звичайним (*Hedera helix* L.), що вказує на більш зволожені умови зростання (Д₂₋₃).

На пробній площі № 2 (квартал 72, виділ 5) загальна кількість дерев становила 88 одиниць, з яких дуба звичайного лише 5 одиниць, 3 з яких – плюсові дерева. Кількісно в насадженні переважав граб звичайний (52 штуки). Середня висота цільової породи становила 31,5 м, діаметр 73,9 см.

Склад насадження 2Дз2Яз3Гз3Лпд. Повнота 0,8. Бонітет I. Запас дуба звичайного 100 м³/га.

Усі представлені на пробній площі дерева дуба звичайного відносились до другої селекційної категорії та мали добрий стан.

За типом кори переважала гребінчато-борозенчата (80,0%) та лускато-борозенчата (20,0%). Серед вад та пошкоджень переважали пошкодження кори комля, сучки, морозобійні тріщини.

В цілому, насадження в генетичному резерваті відповідали умовам місцезростання. Вони високоповнотні, високопродуктивні.

За 39 років висота дубу збільшилась в середньому на 4,0-4,5 м, діаметр на 20,0-38,0 см, тобто середній поточний приріст становив 0,1 м за висотою та 0,5-0,97 см за діаметром.

Список використаних джерел:

1. Вказівки з виділення лісового генетичного фонду, селекції і насінництва в Українських Карпатах / Збірник рекомендацій УкрНДГірліс «Наукові основи ведення багатоцільового лісового господарства у Карпатському регіоні. Івано-Франківськ : «Екор», 2001. С. 9–42.
2. Лісові генетичні ресурси та їх збереження на Тернопільщині / Гайда Юрій, Попадинець Ігор, Яцик Роман, Парпан Василь, Гуменюк Ігор, Кухарський Теодозій, Тирчик Андрій, Козацька Надія, Трентовський Володимир. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 276 с.
3. Настанови з лісового насінництва (2-е видання, доповнене і перероблене) / Лось С. А., Терещенко Л. І., Гайда Ю. І., Шлончак Г. А., Митроченко В. В., Шлончак Г. В., Висоцька Н. Ю., Торосова Л. О., Нейко І. С., Самодай В. П., Григорьєва В. Г., Обозний О. І., Коханий С. Г., Яцик Р. М., Гречаник Р. М., Сапітон О. А., Корнієнко В. П., Куклишин В. О., Михайлов П. П., Юрків З. М., Блістів В. І., Гула Л. О., Петриченко Н. В., Гузь М. М., Данчук О. Т. Харків, 2017. 107 с.
4. Положение о выделении и сохранении генетического фонда древесных пород в лесах СССР. Москва : Гос. комитет СССР по лесному хозяйству, 1982. 22 с.
5. Рекомендації із збереження, відновлення та використання генетичних ресурсів цінних малопоширених лісових деревних видів у Карпатському регіоні і на прилеглих територіях / Збірник рекомендацій УкрНДГірліс. Випуск 2. «Наукові аспекти ведення сталого лісового господарства». Івано-Франківськ, 2005. С. 7–28.
6. State of forest genetic resources in Ukraine: S.A. Los, L.I. Tereshchenko, Yu.I. Gayda, P.M. Ustimenko, and other – Kharkiv: PLANETA-PRINT, 2014. 138 p.